

The background of the entire page is a dark green, textured surface. It features a large, light green, irregular shape in the center that resembles a map of Sweden. This shape is covered in numerous small, dark green water droplets. Surrounding this central shape are several stylized mushrooms in various shades of green and brown, some with white spots. The overall aesthetic is natural and organic.

Svenskt
Vatten

Rapport
R2021-01

Resultatrapport för Hållbarhetsindex 2020

Svenskt Vatten

Svenskt Vatten AB

POSTADRESS BOX 14057, 167 14 Bromma

BESÖKSADRESS Gustavslundsvägen 12, 167 51 Bromma

TELEFON 08-506 002 00

E-MAIL svensktvatten@svensktvatten.se

www.svensktvatten.se

Sammanfattning och slutsatser

Antalet kommuner som deltar i hållbarhetsindex ökar. Totalt omfattar årets undersökning 63 procent av antalet kommuner och 86 procent av Sveriges befolkning.

Deltagande kommuner visar goda resultat för frågor knutna till drift, men betydligt sämre resultat i frågor knutna till verksamhetens långsiktiga hållbarhet som exempelvis plan och beredskap för nödvändiga investeringar.

Den samlade nationella utvecklingen mot bättre resultat i Hållbarhetsindex går långsamt. För enskilda parametrar finns det både positiv utveckling och avsaknad av positiv utveckling som är viktigt att lyfta fram och analysera.

Det är bland annat positivt att bedömningen av tillfredsställande vattentillgång med skyddade vattentäkter har ökat från att finnas i cirka 20 procent av kommunerna till 40 procent av kommunerna under de senaste fem åren. Även frågan för utnyttjandegrad vid vattenverk visar på förbättrad kapacitet. Därutöver visar trenden för VA-planering att den långsiktiga planeringen prioriteras i högre utsträckning idag än för fem år sedan.

Däremot visas avsaknad av positiv utveckling bland annat på parametrar/frågor kopplat till vattenkvalitet, krisberedskap och klimatanpassning. Resultatet visar att det krävs strategiska satsningar för att Sveriges VA-system ska kunna uppgraderas och säkras till en långsiktigt hållbar nivå. VA-organisationerna behöver stärkas, delvis genom stöd från och samverkan med aktörer på regional och nationell nivå.

Sammanfattningsvis krävs kraftfullare organisationer som kan ta fram långsiktiga planer och genomföra nödvändiga investeringar. Därutöver visar ökad samverkan på en stark positiv effekt. Framförallt kring personalkapacitet, robusthet och ägarstyrning. Särskilt stor är skillnaden mellan små kommuner i egen regi och små kommuner som samverkar.

Innehållsförteckning

Sammanfattning och slutsatser.....	2
Innehållsförteckning.....	3
1. Inledning.....	4
1.1 Introduktion till Hållbarhetsindex.....	5
1.1.1 Hållbarhetsindex som stöd för verksamhetsutveckling.....	5
2. Resultat.....	7
2.1 Deltagande kommuner.....	7
2.2 Övergripande resultat.....	9
2.3 Hållbara tjänster för brukare.....	10
2.4 Miljömässig hållbarhet.....	13
2.5 Hållbara resurser.....	15
3. Analys av trender och skillnader mellan kommuner.....	16
3.1 Vattentillgång.....	17
3.2 Leveranssäkerhet, vattenkvalitet och kundnöjdhet.....	19
3.2.1 Krisberedskap.....	20
3.3 Förmåga att möta framtida behov.....	21
3.3.1 Leveranskapacitet.....	21
3.3.2 Klimatanpassning.....	23
3.4 Långsiktig planering – en viktig prioritering.....	23
4. Personal och organisation – en förutsättning.....	25
4.1 Planering och beställarfunktioner.....	25
4.1.1 God ägarstyrning – viktigt för långsiktig planering och förbättring.....	26
4.2 Organisationernas robusthet.....	27
Hållbarhetsindex som stöd för verksamhetsutveckling i praktiken.....	30
Bilaga 1 - Bortfall och felkällor vid tolkning av det nationella resultatet.....	32

1. Inledning

Med en nästintill osynlig infrastruktur får nära 90 procent av Sveriges befolkning dricksvatten levererat och avloppsvatten renat dygnet runt året om genom de kommunala vatten- och avloppstjänsterna. De kommunala vattentjänsterna är en viktig del av ryggraden för samhällsinstitutioner så som sjukhus, skolor, myndigheter och näringsliv.

Det faktum att VA-organisationernas arbete är av betydande vikt för samhällets hållbara utveckling blir än mer tydlig om verksamheten kopplas till FN:s Agenda 2030. Vatten är direkt eller indirekt en central fråga i många av FN:s 17 hållbarhetsmål. Först och främst är FN:s hållbarhetsmål 6, *Rent vatten och sanitet för alla*, direkt kopplat till och belyser VA-organisationernas uppdrag och arbete. Hållbarhetsmålet innefattar åtta delmål vars indikatorer tillsammans syftar till att säkerställa tillgången till och en hållbar förvaltning av vatten och sanitet för alla. VA-organisationernas uppdrag har även en direkt eller indirekt koppling till många av FN:s resterande 16 hållbarhetsmål.

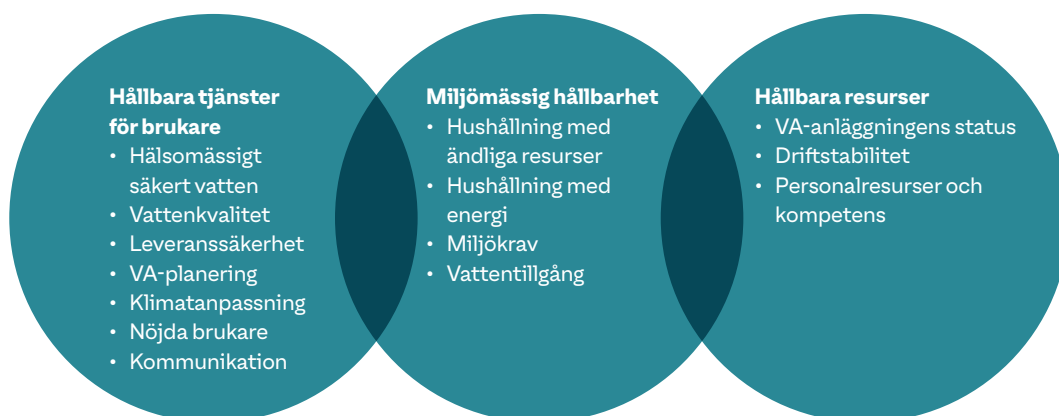
För att kunna säkerställa och utveckla VA-organisationernas kapacitet att möta framtidens utmaningar är det viktigt att analysera och förbättra verksamhetens hållbarhet på både kort och lång sikt. Svenskt Vattens Hållbarhetsindex är utvecklat för det syftet.

1.1 Introduktion till Hållbarhetsindex

Hållbarhetsindex är en årlig undersökning som syftar till att lyfta det långsiktiga och strategiska perspektivet för VA-verksamheten. Det är dessutom ett verktyg som ger stöd i aktuella frågor kring investering, planering, prioriteringar och taxa som verksamhetsansvariga och förtroendevalda har att ta ställning till. Hållbarhetsindex är därutöver även ett viktigt verktyg i nationella analyser av tillståndet i VA-Sverige. Nationellt kan verktyget underlätta identifiering av och kommunikation kring utmaningar och behov inom branschen samt utgöra grund för diskussioner kring krav och riktlinjer från myndigheter.

Hållbarhetsindex utgår från Brundtlandkommissionens definition av hållbar utveckling där tre dimensioner, social-, ekologisk- och ekonomisk hållbarhet, stöder och samspelar med varandra.¹ Tillämpat för VA-verksamheten har dimensionerna översatts till tre kategorier *Hållbara tjänster för brukare*, *Miljömässig hållbarhet* och *Hållbara resurser*. Hållbarhetsindex utgår från 14 parametrar kopplat till dessa tre kategorier, se figur 1. För respektive parameter finns det i sin tur ett antal underliggande frågor.

Figur 1

De tre grundpelarna i Hållbarhetsindex med underliggande parametrar.

Utifrån frågornas resultat görs en sammanfattande värdering där varje parameter färgmarkeras med grönt (bra), gult (bör ses över) eller rött (måste åtgärdas). Detta syftar till att ge kommunerna en bra överblick av verksamhetens starka och svaga sidor. Vid analys av resultatet på frågenivå kan de åtgärder som krävs för att förbättra en viss parameters resultat kartläggas. För detaljerad information kring Hållbarhetsindex konstruktion hänvisas till dokument *Hållbarhetsindex för kommunernas VA-verksamhet*.²

1.1.1 Hållbarhetsindex som stöd för verksamhetsutveckling

Genom Hållbarhetsindex kan kommuner och VA-organisationer aktivt använda resultatet som löpande stöd under verksamhetsåret. För deltagande kommuner finns möjlighet att via VASS (Svenskt Vattens statistiksystem) ladda ned den egna resultatrapporten samt en kommun- och planeringsrapport som underlag för analys och jämförelse.

¹ Brundtlandkommissionens definition av hållbar utveckling: "Hållbar utveckling är en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter till att tillfredsställa sina behov". En hållbar utveckling bygger på tre dimensioner: det sociala, miljön och ekonomin. Begreppet lanserades i rapport *Vår gemensamma framtid* framtagen av FN:s världskommission för miljö och utveckling år 1987.

² Svenskt Vatten, *Hållbarhetsindex för kommunernas VA-verksamhet – Beskrivning av verktygets syfte och konstruktion inför undersökningen 2020, 2020-07-02*

Med hjälp av den nationella analysen och de rapporter som finns i VASS kan Hållbarhetsindex användas som verksamhetsutvecklingsstöd för att:

- Underlätta och ge underlag för diskussioner mellan verksamhetsansvariga och politiska beslutsfattare.
- Användas som underlag vid översyn av investeringsbehov, långsiktig ekonomisk planering och taxa.
- Uppmärksamma långsiktig hållbarhet inom VA genom att underlätta uppföljning av planering och genomförda åtgärder på kort, medellång och lång sikt.
- Utgöra underlag till strategiska dokument såsom regional vattenförsörjningsplan och VA-planering samt vid uppföljning av antagna mål.
- Analysera gemensamma styrkor och svagheter och för att hitta potentiella samverkansmöjligheter med grannkommuner eller andra VA-organisationer.
- Identifiera rekryteringsbehov.

2. Resultat

I avsnitt 2.1-2.5 presenteras och kommenteras det nationella resultatet för Hållbarhetsindex 2020. Resultatet presenteras med en sammanvägd bedömning grön (bra), gul (bör ses över) och röd (måste åtgärdas) för respektive parameter. För varje parameter presenteras även relevanta delmål inom Agenda 2030 i en ansats till att tydliggöra kopplingen mellan VA-verksamhetens arbete och de globala hållbarhetsmålen. I avsnitt 3 görs därefter en fördjupad analys av några utvalda områden med fokus på trender och skillnader mellan kommuner.

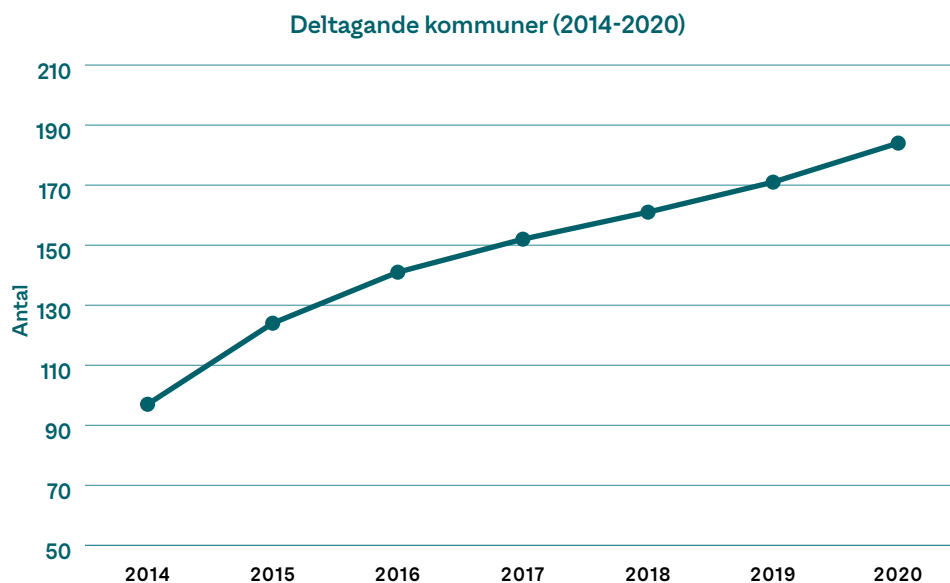
Sveriges VA-organisationer har höga ambitioner och högt ställda krav på sina tjänster. Det gäller både kvalitet och miljöprestanda i dagsläget och att det ska finnas strategier och åtgärdsplaner på plats för att säkerställa hållbarheten på sikt. Kravnivåerna för att bli grön eller till och med gul på en parameter i Hållbarhetsindex speglar denna höga krav- och ambitionsnivå. Eftersom Hållbarhetsindex ska användas som ett verktyg för det kontinuerliga förbättringsarbetet på flera års sikt motsvarar kravet för grönt inte heller alltid var det är nödvändigt att verksamheten befinner sig idag, utan var kommunerna bör vara om 5–10 år. Det är också av vikt att lyfta fram att kommunernas storlek, yta och geografiska förutsättningar kan medföra olika svårighet att uppnå grön bedömning på Hållbarhetsindex parametrar.

2.1 Deltagande kommuner

Hållbarhetsindex genomfördes första gången 2014 med 97 deltagande kommuner. 2019 deltog 171 kommuner och i årets undersökning har deltagandet stigit till 184 kommuner, se figur 2.

Kopplingen till Agenda 2030 baseras på kartläggning utförd inom pågående SVU projekt *Relationen mellan HBI och FN:s hållbarhetsmål*.³ Projektets mål är bland annat att tydliggöra och synliggöra hur det praktiska VA-arbetet relaterar till Hållbarhetsindex och hur detta arbete i sin tur relaterar till svenska miljömålen, de globala hållbarhetsmålen och de planetära gränserna.

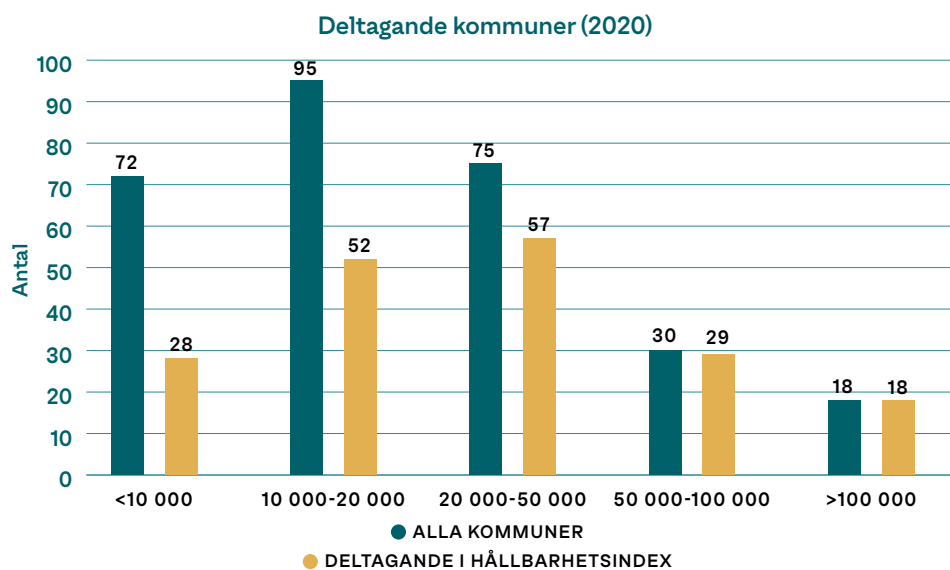
Det här är första året Hållbarhetsindex parametrar relateras till delmålen inom Agenda 2030. De kopplingar som illustreras i denna rapport ska därför ses som en första ansats att vidareutveckla under kommande år.

Figur 2

Antalet kommuner som deltagit i Hållbarhetsindex (2014–2020).

Samtliga kommuner, oavsett hur verksamheten för vatten- och avloppstjänster drivs, kan delta i undersökningen. I årets undersökning fördelade sig de deltagande kommunerna på kommunstorlek enligt figur 3. Totalt omfattar undersökningen 63 procent av antalet kommuner och 86 procent av Sveriges befolkning.

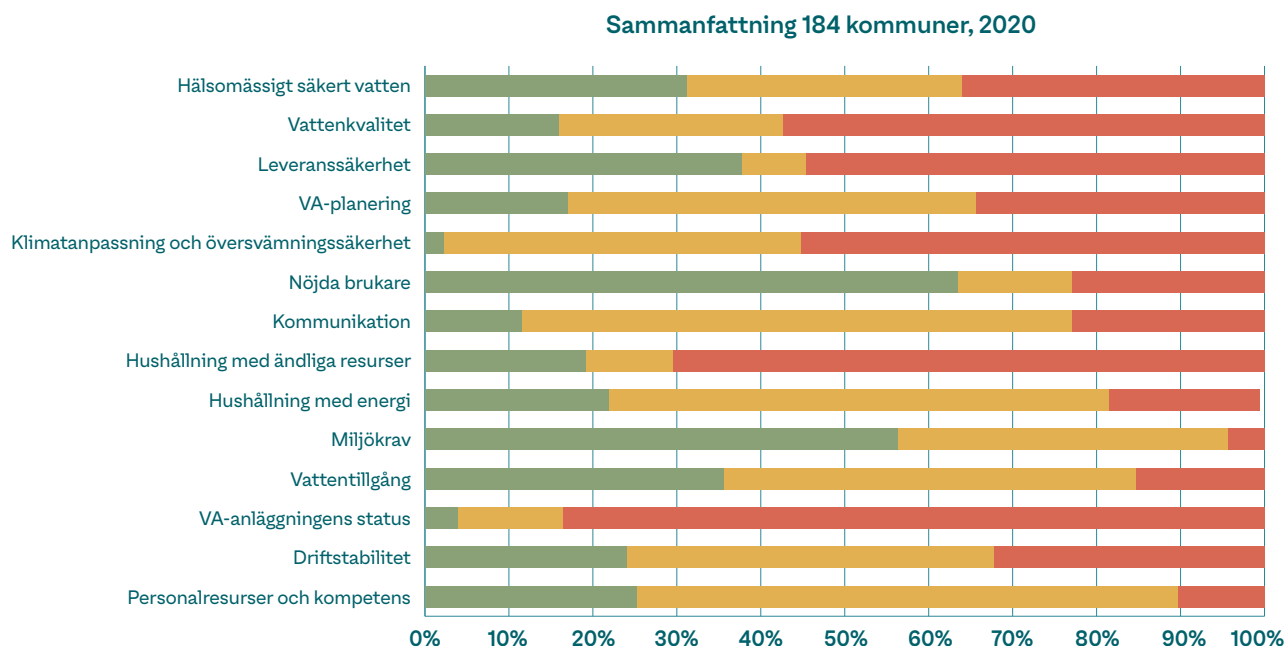
Figur 3

Storleksmässig fördelning av deltagande kommuner i Hållbarhetsindex (2020).

Det samlade resultatet ger, även om större kommuner är något överrepresenterade, en god bild av läget nationellt. Antal kommuner som deltar inom varje kommungrupp är tämligen stabilt och fördelningen i årets undersökning är nästan identisk med hur det såg ut 2019. Det är endast i gruppen 10 000–20 000 invånare som det skett en större ökning. Analys av bortfall och felkällor vid tolkning av det nationella resultatet redogörs i bilaga 1.

2.2 Övergripande resultat

I figur 4 sammanfattas resultatet för samtliga deltagande kommuner i Hållbarhetsindex 2020.

Årets resultat visar, liksom tidigare års undersökningar, att VA-organisationerna överlag har god operativ förmåga att leverera vattentjänster med hög kvalitet, leveranssäkerhet och kundnöjdhet på kort sikt. I många fall orsakas röd bedömning för Hållbarhetsindex parametrar av avsaknaden av långsiktig planering. Det gäller såväl övergripande VA-planering som åtgärds- och förnyelseplaner. Exempelvis saknar 26 procent av deltagande kommuner helt en VA-plan och endast 13 procent uppger att det finns en tydligt tidsatt förnyelseplan för ledningsnätet. Som framgår av sammanställningen i figur 4 är den största utmaningen för VA-organisationerna, likt tidigare år, att upprätthålla och förbättra VA-anläggningens status. Det är även här avsaknad av de långsiktiga planerna samt en för låg förnyelsetakt som är främsta anledningar till den stora andelen röd bedömning.

Svenskt Vatten publicerade nyligen rapporten *Investeringsbehov och framtida kostnader för kommunalt vatten och avlopp*.³ Rapporten konstaterade att tre kritiska faktorer (pengar, personal och organisation) måste finnas för att VA-organisationerna ska ha kapacitet att kunna planera och genomföra nödvändiga investeringsprojekt för upprätthållande och utveckling av dagens VA-system. Hållbarhetsindex resultat visar att kompetensförsörjning knuten till långsiktig planering, utredningar och kapacitet att driva projekt upplevs vara svårast. Resultatet styrker därmed att kompetens- och organisationsfrågorna är centrala delar att fokusera på för att VA-organisationerna ska kunna utföra sitt uppdrag på ett långsiktigt och hållbart sätt.

I avsnitt 2.3-2.5 presenteras det sammanställda resultatet i figur 4 på parameternivå. I enlighet med Hållbarhetsindex koppling till Bruntlandkommissionens definition av hållbar utveckling, beskriven i avsnitt 1.1, är parametrarna uppdelade i kategorier *Hållbara tjänster för brukare*, *Miljömässig hållbarhet* och *Hållbara resurser*.

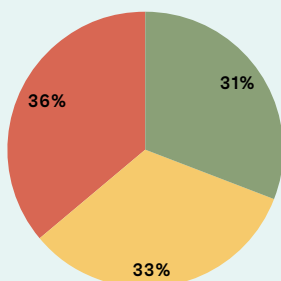
Figur 4

Summerat nationellt resultat för Hållbarhetsindex (2020). Grön=bra, Gul=bör ses över, Röd= måste åtgärdas.

³ Svenskt Vatten, *Investeringsbehov och framtida kostnader för kommunalt vatten och avlopp – en analys av investeringsbehov 2020-2040*, Rapport oktober 2020

2.3 Hållbara tjänster för brukare

Parametrar i kategori *Hållbara tjänster för brukare* undersöker dricksvattenförsörjningen avseende vattenkvalitet och leverans, VA-anläggningarnas säkerhet och kapacitet på kort och lång sikt samt kommunikation med brukarna.

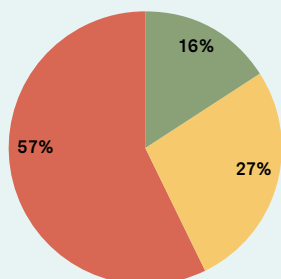
Hälsomässigt säkert vatten

Hälsomässigt säkert vatten avser den mikrobiologiska statusen. Det vill säga riskerna för akuta sjukdomsfall via dricksvattnet. Hälsomässigt säkert vatten bedöms dels utifrån kraven som ställs i dricksvattenföreskrifter, dels utifrån hur dokumentation av vattenverkens mikrobiologiska barriärer uppfylls.

Kommentar till resultatet: Resultatet för parametern är identiskt med hur resultatet för parametrarnas underliggande fråga om genomförd MBA (mikrobiologisk barriäranalys) för samtliga verk ser ut. MBA är en viktig åtgärd att genomföra för att trygga den långsiktiga säkerheten. När det gäller otjänliga vattenprov har endast 8% av kommunerna fler än 1% otjänliga vattenprov. 98% av dessa har utretts och åtgärdats eller befunnits bero på analysfel eller fastighetsfel. Resterande 2% har otjänliga prov där det inte har redovisats att orsakerna utretts och åtgärdats.

6.1 Säkert dricksvatten för alla

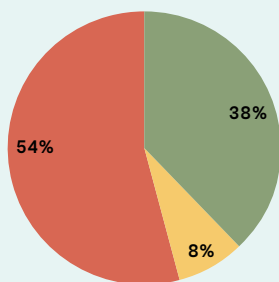
Vattenkvalitet

Parametern bedömer både den faktiska vattenkvalitet som mäts genom provtagning och den upplevda vattenkvaliteten som mäts genom registrering av klagomål.

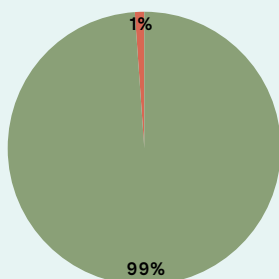
Kommentar till resultatet: Röd bedömning ges med anledning av att det är för många prov tjänliga med anmärkning och att en del prover inte följs upp med åtgärd planerad. Det finns även klagomål som inte följs upp på ett systematiskt sätt. Resultatet visar på en något minskad andel otjänliga prov 2020. Dock ses ett något försämrat resultat gällande uppföljning av prov och hantering av klagomål. Resultatet visar på att det kan finnas behov att se över rutiner för uppföljning. Det kan även konstateras viktigt att följa trenden för problematik med otjänliga prover framåt.

6.1 Säkert dricksvatten för alla

Leveransavbrott

Leveranssäkerhet

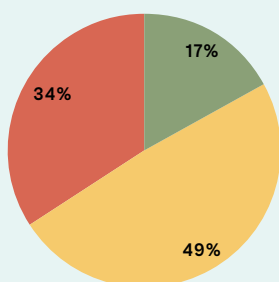
Parametern bedömer VA-verksamhetens förmåga att leverera vatten med låg risk för avbrott. Det är främst förmågan att kunna leverera dricksvatten även när försörjningssystemet drabbas av oförutsedda händelser samt den långsiktiga säkerheten att kunna leverera vatten om behoven förändras som bedöms.

Kommentar till resultatet: Likt tidigare år bedöms näst intill samtliga kommuner vara gröna vad det gäller leveransavbrott, som är en viktig del inom parametern *Leveranssäkerhet*. Avsaknad av nödvattenplanering och för liten nödvattenvolym är främsta anledningar till röd bedömning. En förbättring syns vad gäller utnyttjandegrad vid vattenverk från 2019. Förbättringen innebär att färre uppger att utnyttjandegraden är högre än 90% (vid maxtillfälle) i det mest utsatta verket som försörjer >20% av brukarna. Detta är viktigt för att kunna säkra kapacitet och leveranssäkerhet. Den samlade trenden mellan 2014-2020 är att parametern blir mindre och mindre röd för varje år.

6.1 Säkert dricksvatten för alla

6.4 Effektivisera vattenanvändning och säker vattenförsörjning

VA-planering

VA-planering avser verksamhetens långsiktiga beredskap för att möta framtiden: ökade eller ändrade krav, befolkningstillväxt, anslutning av nya områden samt utökning av verksamhetsområdet.

Kommentar till resultatet: Den samlade trenden från 2014-2020 är att denna parameter blir mindre och mindre röd för varje år. Detta kan tolkas som att planerings- och strategifrågorna har fått högre prioritet. Dock visar resultatet fortsatt på att viktigt arbete kvarstår vad gäller att ta fram/förbättra/förankra VA-planer, regionala försörjningsplaner, dagvattenstrategier och strategier för enskilt VA inom många kommuner.

6.1 Säkert dricksvatten för alla

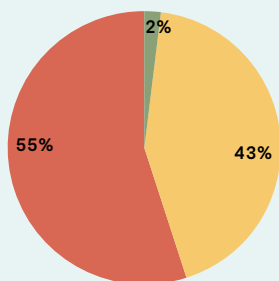
6.2 Säkra tillgången till sanitet, hygien och toaletter för alla

6.4 Effektivisera vattenanvändning och säker vattenförsörjning

6.5 Integrerad förvaltning av vattenresurser

13.2 Integrera åtgärder mot klimatförändringar i politik och planering

Klimatanpassning och översvämningssäkerhet

Denna parameter belyser översiktligt kommunens status och arbete för att säkra framtiden vad gäller klimatanpassning.

Kommentar till resultatet: Grön bedömning kräver såväl en sårbarhetsanalys med handlingsplan, strategi för översvämningssäkring vid nybyggnation/ombyggnation och en maxgräns för källaröversvämningar. Att en stor andel kommuner är röda på denna parameter beror främst på avsaknad av sårbarhetsanalys och strategi för översvämningssäkring vid nybyggnation/ombyggnation. En liten förbättring sedan resultatet 2019 kan ses när det gäller förflyttning från rött till gult.

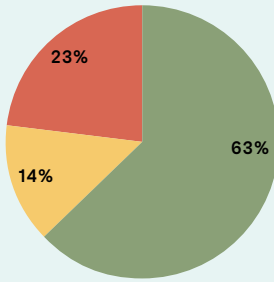
11.5 Mildra de negativa effekterna av naturkatastrofer

11.b Implementera strategier för inkludering, resurseffektivitet och katastrofriskreducering

13.1 Stärk motståndskraften mot och anpassningsförmågan till klimatrelaterade katastrofer

13.2 Integrera åtgärder mot klimatförändringar i politik och planering

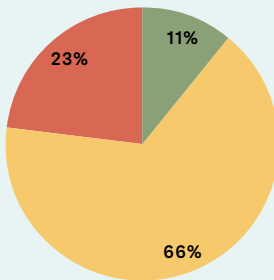
Nöjda brukare

Att använda brukarna/kundernas återkoppling på levererade vattentjänster i det systematiska förbättringsarbetet ses som en del av en hållbar VA-verksamhet.

Kommentar till resultatet: Nöjda brukare är, likt tidigare år, en av branschens starka sidor. Resultatet har dock sjunkit något från 2019. På grund av att de undersökningar (SKR Kritik på teknik, SCB:s medborgarundersökning) som parametern hänvisar till har ändrats mellan 2019 och 2020 är det svårt att dra generella slutsatser kring resultatet. Det är dock viktigt att bevaka utvecklingen framåt.

12.8 Öka allmänhetens kunskap om hållbara livsstilar

Kommunikation

En fungerande VA-verksamhet kräver en plan för hur kommunikation med kunder, politiker och andra förvaltningar/myndigheter ska ske vid uppkomst av driftstörningar eller krissituationer.

Kommentar till resultatet: Många kommuner bedömer att kommunikation av driftstörningar utförs på ett effektivt sätt och cirka 80% av kommunerna uppger att de har en kommunikationsplan vid krissituationer. 44% av kommunerna svarar att de inte har en fungerande intern kommunikation om fast och mobil telefoni slås ut.

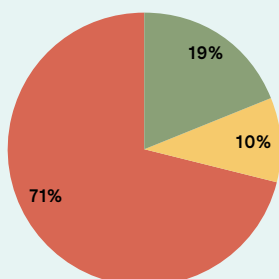

11.5 Mildra de negativa effekterna av naturkatastrofer

11.b Implementera strategier för inkludering, resurseffektivitet och katastrofriskreducering

2.4 Miljömässig hållbarhet

Parametrar i kategori *Miljömässig hållbarhet* fokuserar dels på hur VA-verksamheten hanterar utgående flöden från avloppsverk och den energi som behövs för att driva hela VA-verksamheten dels huruvida verksamheten uppfyller samhällets miljökrav.

Hushållning med ändliga resurser

Parametern värderar hur stor andel av fosfor från avloppsreningsverk som går till produktiv mark, hur denna används och om ett systematiskt uppströmsarbete genomförs.

Kommentar till resultatet: Cirka 20% klarar >60% återföring av fosfor samt har ett bra uppströmsarbete. Andelen grön bedömning är relativt stabil från år till år, men den röda andelen ökar kontinuerligt på bekostnad av gult. Detta beror på avsaknad av systematiskt uppströmsarbete och att Revaq inte följs. Kommunernas storlek spelar stor roll för resultatet, där större kommuner klarar sig bättre på samtliga delar. När det gäller återföring av fosfor så är det viktigt hur stor andel fosfor som nyttjas miljöriktigt och inte primärt antalet kommuner som uppfyller kraven. Idag går drygt 30% av slamfosfor via Revaq till åkermark och 50% av landets behandlade avloppsvatten/slam är Revaqcertifierat.

2.4 Hållbar livsmedelsproduktion och motståndskraftiga jordbruksmetoder

3.9 Minska antalet sjukdoms- och dödsfall till följd av skadliga kemikalier och föroreningar

6.3 Förbättra vattenkvalitet och avloppsrening samt öka återanvändning

11.6 Minska städernas miljöpåverkan

11.a Främja nationell och regional utvecklingsplanering

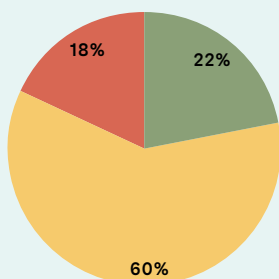
12.2 Hållbar förvaltning och användning av naturresurser

12.4 Ansvarsfull hantering av kemikalier och avfall

12.5 Minska mängden avfall markant

15.1 Bevara, restaurera och säkerställa hållbart nyttjande av ekosystem på land och i sötvatten

Hushållning med energi

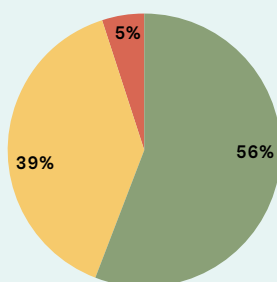
Eftersom VA-verksamheten både använder och producerar energi mäter denna parameter dels elenergianvändning, dels produktionen av biogas från slam och externt organiskt avfall i avloppsreningsverken.

Kommentar till resultatet: Drygt 20% av kommunerna klarar kraven för grönt. Grön bedömning betyder att kommunerna har en rimlig energianvändning och att energi återvinns från slammet genom biogasproduktion. Det är framförallt avsaknaden av energiåtervinning från slammet som gör att så stor andel är gul/röd. Kommunernas storlek spelar stor roll för resultatet, särskilt vad gäller biogasproduktion från slammet. Om kommuner med relativt liten befolkning och stort avstånd till annan kommun med biogashantering ska kunna bli gula eller gröna på denna parameter kommer förmodligen teknikutveckling och/eller ekonomiska incitament att behövas.

7.2 Öka andelen förnybar energi i världen

7.3 Fördubbla ökningen av energieffektivitet

Miljökrav

Denna parameter tar dels hänsyn till att nödvändiga tillstånd och anmälningar till miljönämnd är på plats, dels till miljöaspekter kopplat till bräddning.

Kommentar till resultatet: Mellan 50% och 60% av kommunerna uppfyller branschens alla kriterier och ställda miljökrav på ett tillfredsställande sätt. Övriga faller huvudsakligen på kriterier för hanteringen av dagvatten från förorenade ytor, bräddning till övergödda recipienter samt bräddning till vattentäkt.

3.9 Minska antalet sjukdoms- och dödsfall till följd av skadliga kemikalier och föroreningar

6.2 Säkra tillgången till sanitet, hygien och toaletter för alla
6.3 Förbättra vattenkvalitet och avloppsrening samt öka återanvändning
6.6 Skydda och återställ vattenrelaterade ekosystem

11.6 Minska städernas miljöpåverkan

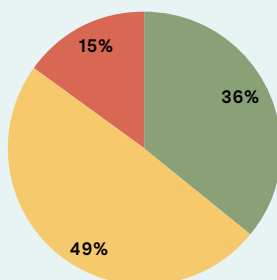
12.4 Ansvarsfull hantering av kemikalier och avfall

14.1 Minska föroreningarna i haven
14.2 Skydda och återställ ekosystem

15.1 Bevara, restaurera och säkerställ hållbart nyttjande av ekosystem på land och i sötvatten

Vattentillgång

Denna parameter fokuserar på om det finns en regional vattenförsörjningsplan, tillfredsställande vattentillgång samt fastställt vattenskyddsområde för kommunens vattentäkter.

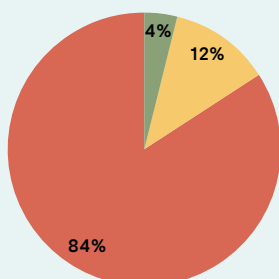
Kommentar till resultatet: Tillfredsställande vattentillgång bedöms finnas i cirka 40% av kommunerna, det vill säga att det finns långsiktig tillgång till dricksvatten samt att vattentäkter skyddas. Dessutom sker regionalt samarbete. Övriga saknar regionalt samarbete och även skyddsområde för vattentäkterna i olika hög grad. Tillfredsställande vattentillgång med skyddade vattentäkter har ökat från att finnas i cirka 20% av kommunerna till 40% av kommunerna under de senaste 5 åren.

6.4 Effektivisera vattenanvändning och säker vattenförsörjning

2.5 Hållbara resurser

Parametrar tillhörande kategori *Hållbara resurser* bedömer huruvida VA-verksamheten har anläggningstillgångar av hållbar standard och kapacitet, en god driftstabilitet samt resurser i form av kompetens och personal för att säkra sitt uppdrag.

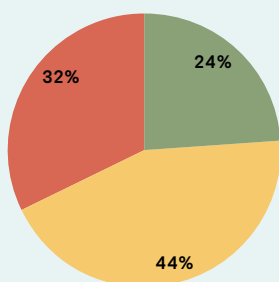
Anläggningens status

Parametern syftar till att ta ett större grepp kring VA-anläggningens status. Omfattar både ekonomisk framförhållning, investeringsbehov samt status och förnyelsetakt för ledningsnätet.

Kommentar till resultatet: Denna parameter visar återkommande att färre än 10% av kommunerna kan anses ha en tillfredsställande status på anläggningarna. Det är framförallt avsaknad av långsiktig planering samt för låg förnyelsetakt som ger den stora andelen röd bedömning. Om statusen inte förbättras över tid måste det ses som att VA-anläggningarna på sikt förbrukas utan att ersättas eller förnyas.

- 9.1 Skapa hållbara, motståndskraftiga och inkluderande infrastrukturer
- 9.4 Uppgradera all industri och infrastruktur för ökad hållbarhet

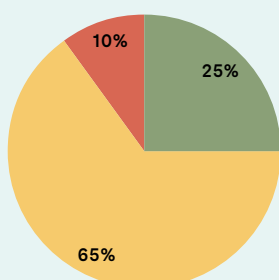
Driftstabilitet

Parametern handlar om att kunna leverera vattentjänsterna dagligen, men även att ha beredskap för att hantera situationer då vattentjänsterna inte kan levereras.

Kommentar till resultatet: Cirka 20% av kommunerna anser sig klara av att hantera kriser och haverier medan cirka 30% inte klarar av det. Viktigt att lyfta är att parametern *Leveranssäkerhet* visar på att leveransen till kund är stabil. Röd bedömning på parametern *Driftstabilitet* ges främst med anledning av att verksamhetens krisorganisation inte tränas regelbundet eller att vissa pumpstationer bräddar/nödvleder till badvatten, vattentäkt eller känslig recipient alternativt saknar driftinstruktion, larm eller reservkraft.

- 11.5 Mildra de negativa effekterna av naturkatastrofer
- 11.b Implementera strategier för inkludering, resurseffektivitet och katastrofriskreducering

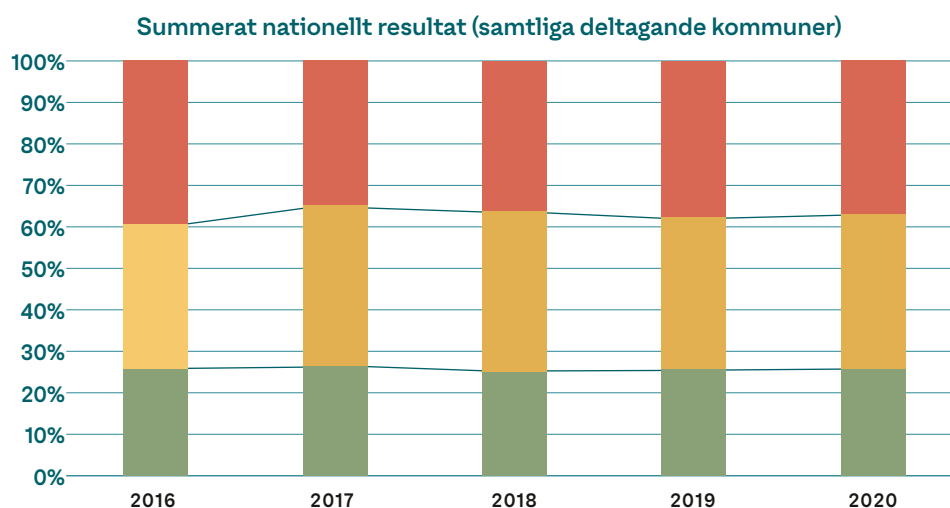
Personalresurser och kompetens

Parametern fokuserar på om tillgång på kompetent personal för all verksamhet finns samt hur möjligheten till rekrytering ser ut.

Kommentar till resultatet: Utfallet är att cirka 25% av kommunerna upplever bra kontroll över både personalresurser och kompetens medan 10% upplever att både kompetens och kapacitet saknas. Återstående 65% ser svårigheter inom vissa delar av kompetensförsörjningen. Den kompetensförsörjning nästan alla organisationer upplever svårighet med är rekrytering av nyckelpersoner. Därefter kommer bristen på projektledare och bygglidare. Trenden är svagt positiv, men det är långt till att hälften av kommunerna har en tillfredsställande situation. Resultatet visar på tydliga positiva effekter av samverkan.

3. Analys av trender och skillnader mellan kommuner

I Hållbarhetsindex 2019 konstaterades att förbättringar i det samlade nationella resultatet mellan 2016 och 2019 var små samt att organisationernas storlek och kapacitet var viktiga faktorer för den förbättring av resultat som skett. Trenden för det samlade nationella resultatet för alla deltagande kommuner över tid visar inte heller i årets undersökning någon stark förbättring, se figur 5.

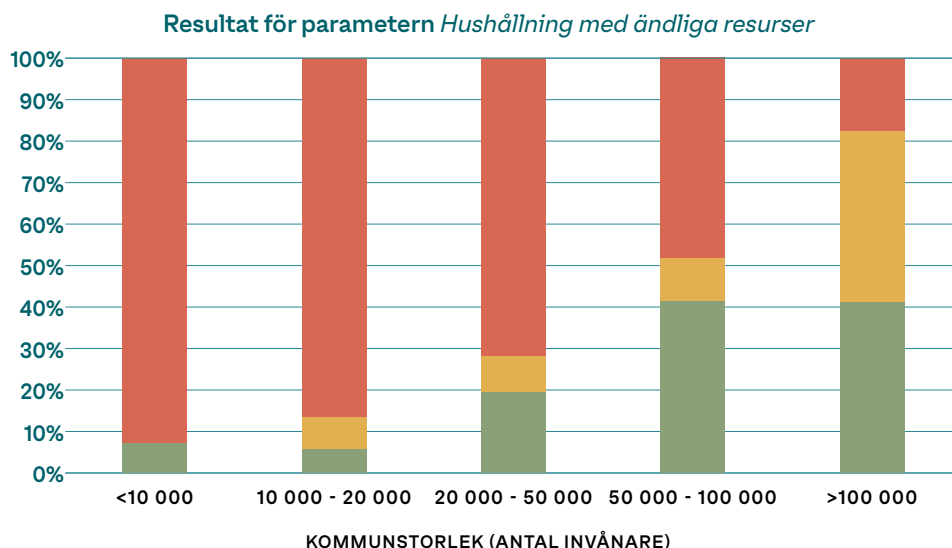

Figur 5

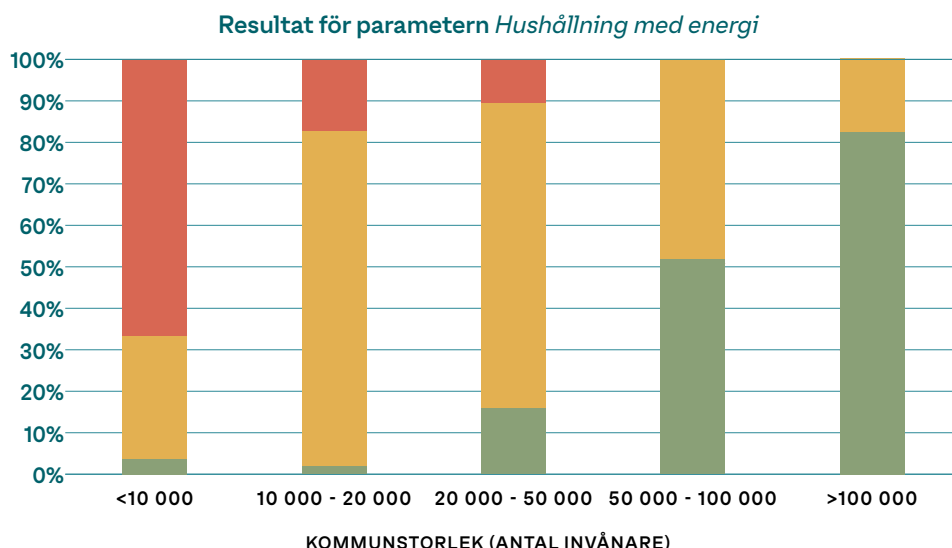
Summerat nationellt resultat för samtliga deltagande kommuner i Hållbarhetsindex (2016-2020).

Det kan dock positivt konstateras att de cirka 100 kommuner som deltagit i Hållbarhetsindex alla år i perioden 2016-2020 visar på en cirka 10 procentenheter lägre andel röd bedömning än resultatet för samtliga deltagande kommuner i årets undersökning. Enkelt uttryckt betyder det att de kommuner som deltagit regelbundet i Hållbarhetsindex visar på bättre resultat i årets undersökning än de som inte deltagit tidigare.

Med tanke på att kommunstorlek, yta och geografiska förutsättningar innebär olika svårighet att uppfylla kriterierna för grön/gul bedömning är det i nuläget inte en rimlig målbild att få ned röd bedömning till noll procent för det totala nationella resultatet. Exempel på parametrar där det kan vara svårt att undvika röd bedömning för några kommuner är *Hushållning med ändliga resurser* och *Hushållning med energi*, se figur 6 och 7.

Figur 6
Resultat (2020)
för parametern
*Hushållning med ändliga
resurser* indelat på
kommunstorlek.

Figur 7
Resultat (2020) för
parametern *Hushållning
med energi* indelat på
kommunstorlek.

Anledningen till att mindre kommuner visar på ett sämre resultat för parametern *Hushållning med ändliga resurser* kan förklaras med att återföring av slam sker i mindre skala och att resurserna per reningsverk är små. För parametern *Hushållning med energi* beror resultatskillnad till största del på förutsättningar för egenproduktion av biogas från reningsverk. Av naturliga skäl kan det således vara svårt för mindre kommuner att förbättra sitt resultat.

För majoriteten av Hållbarhetsindex parametrar finns det dock goda möjligheter för både stora och små kommuner att sträva efter att uppfylla indexets kriterier för grön eller gul bedömning. För att den röda andelen i figur 5 ska sjunka över tid är det viktigt att bevaka både positiva och negativa trender, analysera vad utfallet beror av samt undersöka lämpliga åtgärder för ett förbättrat resultat.

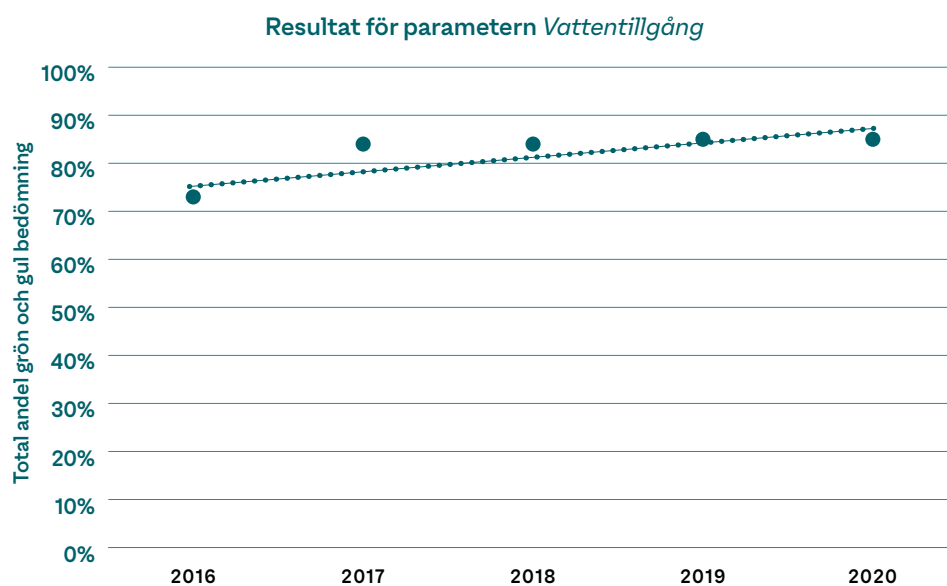
I avsnitt 3.1–3.4 diskuteras trender och skillnader i resultat mellan kommuner för några utvalda områden.

3.1 Vattentillgång

Tillgången på vatten är generellt sett god jämfört med andra länder. Även om Sverige till stor del är förskonat från att dricksvattenproduktionen påverkar vattenbalansen

är vattenbrist för vissa kommuner ett reellt hot redan idag och än mer i ett framtida klimat med både fler torrperioder och ökad nederbörd. Det är därför av stor vikt att, ur ett hållbarhetsperspektiv, bedöma den lokala påverkan på vattentillgången. Parametern *Vattentillgång* fokuserar således på om det finns en regional vattenförsörjningsplan, tillräcklig vattentillgång samt fastställt vattenskyddsområde för kommunens vattentäkter.

I årets undersökning svarar cirka 40 procent av kommunerna att vattentillgången är tillfredsställande, det vill säga att det finns långsiktig tillgång till dricksvatten samt att vattentäkter skyddas. Dessutom sker regionalt samarbete för att säkra vattenförsörjningen. Det syns en positiv trend för tillfredsställande vattentillgång, som för fem år sedan endast bedömdes finnas i cirka 20 procent av kommunerna. I figur 8 visas trend över summerad grön och gul bedömning för parametern *Vattentillgång*.

Figur 8

Trend (summerad grön och gul bedömning) för parametern *Vattentillgång* (2016-2020).

För att säkra den långsiktiga vattenförsörjningen behövs en regional vattenförsörjningsplan. För parametern *Vattentillgång* är denna fråga mest röd. Havs- och Vattenmyndigheten (HaV) publicerade under 2018 status avseende regionala vattenförsörjningsplaner.⁴ Det var då endast Gävleborgs, Jämtlands och Västernorrlands län samt Göteborgsregionen som hade aktuella planer. Totalt uppgav tio länsstyrelser att arbetet var påbörjat eller att det planerades att påbörjas under 2018. Sju länsstyrelser svarade att de har tagit fram regionala vattenförsörjningsplaner, men att de behöver uppdateras.

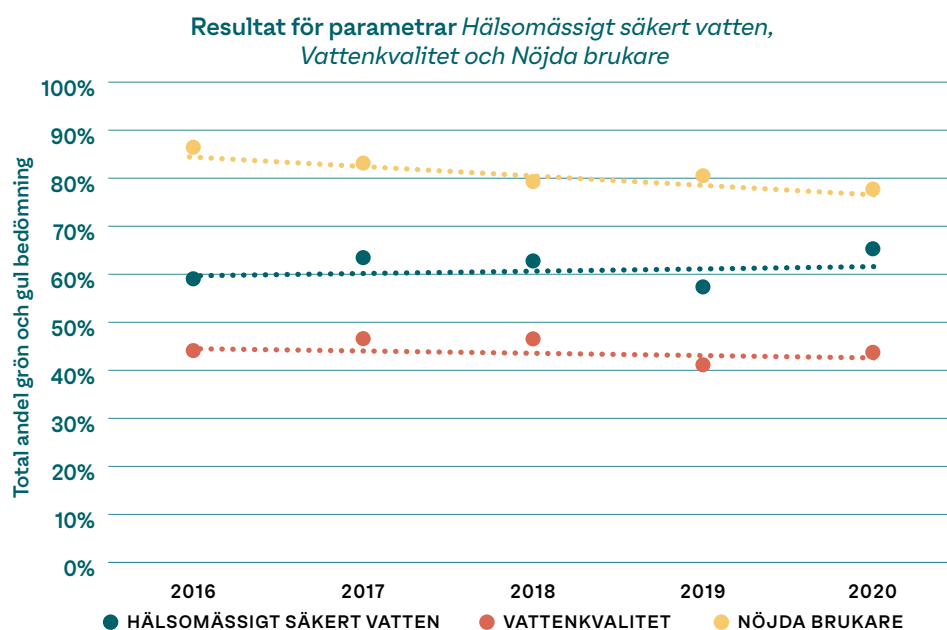
Hållbarhetsindex resultat bekräftar att arbete har utförts. År 2018 uppgav 42 procent av deltagande kommuner att en regional vattenförsörjningsplan saknades. En siffra som i årets undersökning har sjunkit till 32 procent. Det är viktigt att arbetet fortsätter att prioriteras och att VA-organisationerna är delaktiga. Som stöd för det fortsatta arbetet har HaV publicerat en vägledning för regional vattenförsörjningsplanering.⁵

⁴ Havs- och Vattenmyndigheten (HaV), *Regionala vattenförsörjningsplaner – Nulägesanalys av länsstyrelsernas arbete*, Rapport 2018:17

⁵ Havs- och Vattenmyndigheten (HaV), *Vägledning för regional vattenförsörjningsplanering – För en säker och långsiktig dricksvattenförsörjning*, Rapport 2020:1.

3.2 Leveranssäkerhet, vattenkvalitet och kundnöjdhet

VA-organisationernas driftstatistik⁶ visar, tillsammans med det samlade resultatet för Hållbarhetsindex parametrar i kategori *Hållbara tjänster för brukare*, att vattenleveransen likt tidigare år är leveransmässigt stabil och hälsomässigt säker ur VA-kundens perspektiv. För att kunna säkerställa en framtida god leverans är det viktigt att bevaka trender kopplat till kvalitet och kundnöjdhet samt analysera vad en eventuell försämring eller avsaknad av positiv trend beror av. För parametrar *Hälsomässigt säkert vatten*, *Vattenkvalitet* och *Nöjda brukare* saknas positiv trend mellan 2016-2020, se figur 9.

Figur 9

Trend (summerad grön och gul bedömning) för parametern *Hälsomässigt säkert vatten*, *Vattenkvalitet* och *Nöjda brukare* (2016-2020).

För att tillgodose krav på säkert dricksvatten enligt Livsmedelsverkets förordning LIVFS 2017:2 behöver vattenverk ha rätt antal mikrobiologiska barriärer eller reningssteg – utgångspunkten vid bedömning av hur många barriärer som behövs är en så kallad Mikrobiologisk barriäranalys (MBA).

Svenskt Vattens publikation P112, *Introduktion till Mikrobiologisk BarriärAnalys, MBA*⁸, beskriver hela processen för genomförande av en MBA och kan fungera som ett bra stöd. Publikationen finns att ladda ned kostnadsfritt på Svenskt Vattens hemsida.

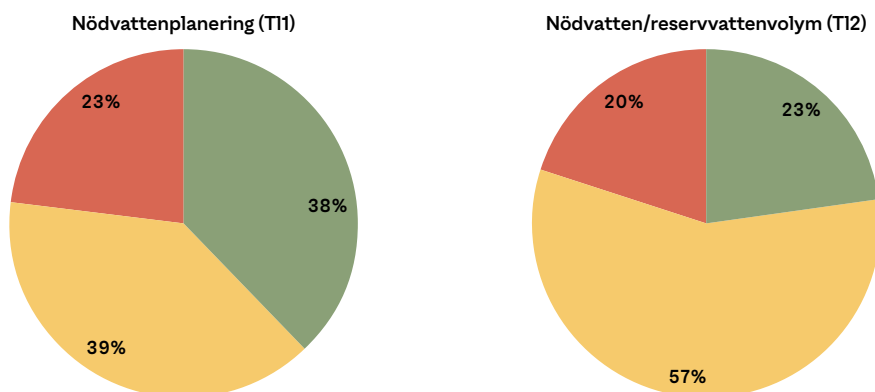
Som kan utläsas av figur 9 har röd bedömning för parametern *Hälsomässigt säkert vatten* varit runt 40 procent de senaste fem åren. Röd bedömning beror nästan uteslutande på avsaknad av genomförd mikrobiologisk barriäranalys (MBA). Detta gäller för samtliga år mellan 2016 och 2020 och det syns ingen tydlig trend för att den procentuella andelen som genomför MBA ökar. Med anledning av parametrarnas titel är det viktigt att poängtera att avsaknad av MBA inte innebär att vattnet inte är hälsomässigt säkert. Dock är MBA en riskvärdering som bör göras för att långsiktigt trygga den vattenkvalitet som finns idag.

Vatten- och avlopp är de tjänster, erbjudna av kommunen, som medborgare är mest nöjda med och resultatet på parametern *Nöjda brukare* är generellt sett högt för samtliga kommuner. Dock syns en negativ trend för resultatet i figur 9. På grund av att de undersökningar (SKR Kritik på teknik, SCB:s medborgarundersökning) parametern hänvisar till har ändrats mellan 2019 och 2020 är det svårt att dra generella slutsatser om trenden för kundnöjdhet. För att upprätthålla den goda kundnöjdhet som finns idag kan det dock konstateras vara viktigt för respektive kommun/organisation att analysera anledning till ett eventuellt försämrat resultat. Det kan även konstateras viktigt att aktivt arbeta med kundundersökningar och kunddialog som verktyg i verksamhetsutvecklingen. Exempelvis skulle ett förbättrat systematiskt arbetssätt för uppföljning och registrering av kundklagomål kunna förbättra resultatet på parametern *Vattenkvalitet* för cirka 20 procent av deltagande kommuner.

⁶ Svenskt Vatten, Resultatrapport för VASS Drift 2019, R2020-03, oktober 2020

3.2.1 Krisberedskap

De kommunala vattentjänsterna är en förutsättning för välmående och samhällsviktiga verksamheters funktion. Det är därför av stor vikt att leveranssäkerhet, kvalitet och kapacitet inte bara säkerställs under normala förhållanden, utan även att VA-organisationerna kan säkerställa sitt uppdrag vid händelse av ett längre leveransavbrott i ordinarie vattenförsörjning. Hållbarhetsindex resultat på frågorna avseende nödvattenplanering och nödvattenvolym/reservvattenvolym, tillhörande parametern Leveranssäkerhet, visar att runt 20 procent av kommunerna saknar nödvattenplanering och/eller den nödvatten-/reservvattenvolym som bedöms vara ett minimumkrav. Se figur 10 och 11.

Figur 10

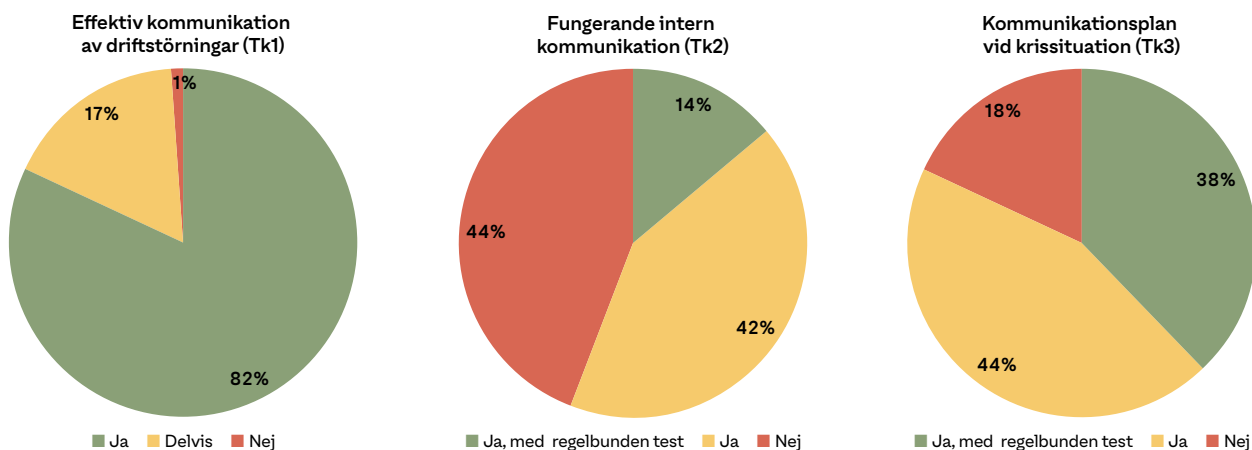
Resultat (2020) för fråga *Nödvattenplanering (T11)*. Röd bedömning innebär att nödvattenplanering saknas.

Figur 11

Resultat (2020) för fråga *Nödvatten-/reservvattenvolym (T12)*. Röd bedömning innebär att nödvatten/reservvatten inte kan upprätthållas till samhällsviktiga funktioner inom 1 dygn eller inte till övriga brukare inom 2 dygn och under minst 5 dygn.

Tillgång till nödvatten/reservvatten kan lösas genom regional samverkan. Exempelvis genom gemensamt införskaffande av nödvändig tankvolym eller att en större ort inom regionen lånar ut sin utrustning till omkringliggande kommuner. Regional samverkan kan på detta sätt vara en bra lösning ur ett resurs- och kostnadsmässigt perspektiv.

Vid krishantering är det många delar som måste fungera, där kommunikation utgör en stor och viktig del. En kommunikationsplan, som anger vilka myndigheter och verksamheter VA-verksamheten bör kommunicera och samverka med samt på vilket sätt, är därför något som är viktigt att ta fram. Det är även viktigt att ha en plan för hur den interna kommunikationen ska fungera under alla typer av krissituationer, då även inkluderat om både fast och mobil telefoni skulle vara utslagen. Figur 12 visar resultatet för årets undersökning för underliggande frågor tillhörande parametern Kommunikation.

Figur 12
Resultat (2020) för frågor tillhörande parametern Kommunikation.

Figur 12 visar att VA-organisationerna är bra på att kommunicera driftstörningar och annan viktig information till medborgare. Dock saknar 18 procent av kommunerna en kommunikationsplan för krissituationer och 44 procent svarar att det inte finns fungerande intern kommunikation vid utslagen fast och mobil telefoni. I ett samhälle där säkerhetsfrågor och krisberedskap är högaktuella och växer sig allt viktigare finns det alltså utrymme för förbättring inom dessa områden. En översyn av fungerande intern kommunikation kan dessutom vara en relativt enkel åtgärd att utföra.

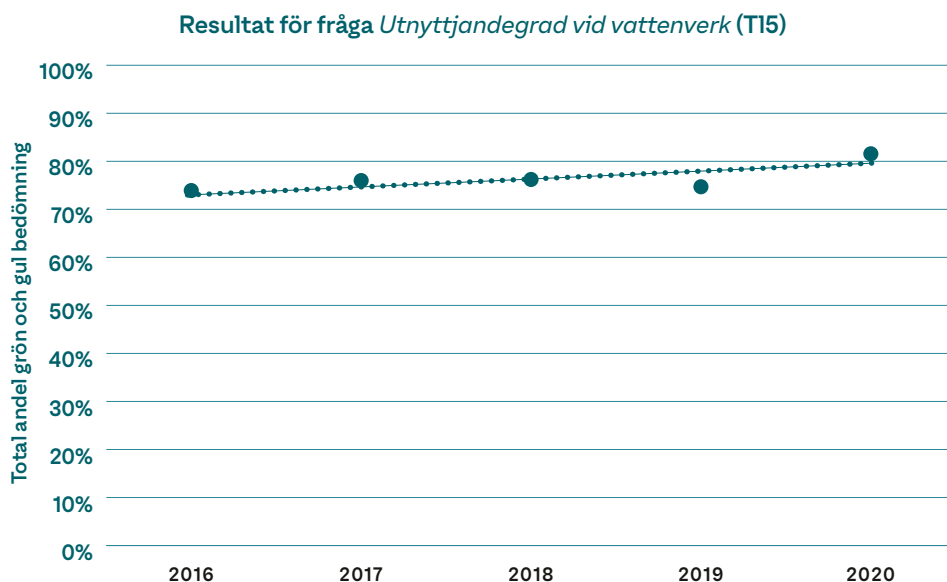
3.3 Förmåga att möta framtida behov

För att kunna erbjuda en fortsatt god vattenleverans framgent är det viktigt att VA-verksamhetens anläggningar och infrastruktur underhålls och byggs ut för att verk och ledningsnät ska kunna hantera tillräcklig kapacitet och framtida utmaningar.

3.3.1 Leveranskapacitet

Sverige förväntas ha en befolkningsökning på cirka 10,7 procent mellan år 2020 och 2040 enligt Statistiska Centralbyrån (SCB). I kombination med den urbanisering som ses i Sverige innebär detta att storstäder och pendlingskommuner behöver förbereda sig för att klara av en genomsnittlig befolkningsökning på cirka 15 procent.⁷ I Hållbarhetsindex parameter *Leveranssäkerhet* ställs en fråga om utnyttjandegrad vid vattenverk. För att ha kapacitet för ett ökat antal anslutningar och även marginal för tillfällig kapacitetssökning är det viktigt att bevaka att utnyttjandegraden vid det mest utsatta verket som försörjer en betydande del av brukarna (>20 procent) inte blir för hög. I Hållbarhetsindex bedöms en utnyttjandegrad högre än 90 procent vara något som behöver ses över och åtgärdas för att säkra kapacitet och leveranssäkerhet. Mellan år 2016-2020 har antalet kommuner som klarar denna gräns (blir bedömda som gröna eller gula) ökat, se figur 13.

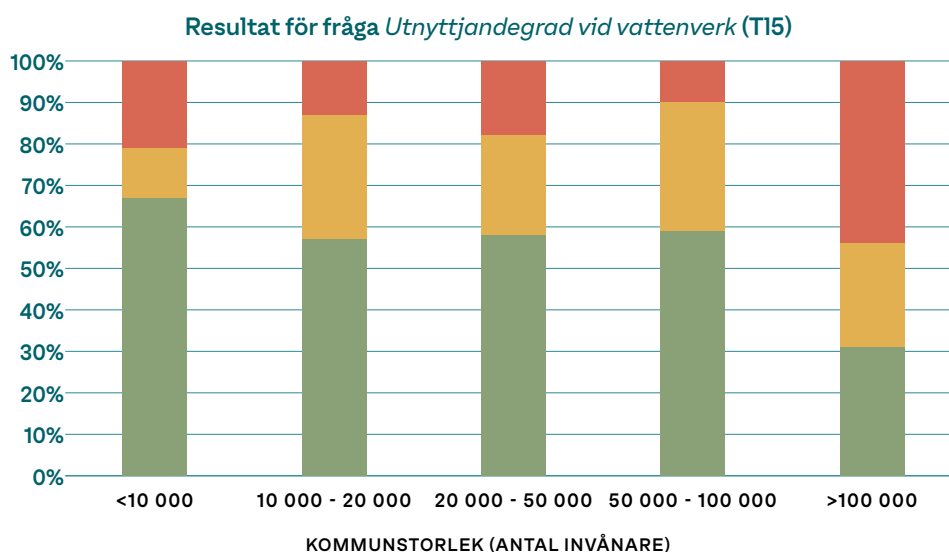
⁷ Svenskt Vatten, *Investeringsbehov och framtida kostnader för kommunalt vatten och avlopp – en analys av investeringsbehov 2020-2040*, Rapport oktober 2020

Figur 13

Trend (summerad grön och gul bedömning) för fråga avseende utnyttjandegrad vid vattenverk (T15) (2016-2020). Grön och gul bedömning innebär att utnyttjandegrad är lika med eller lägre än 90%.

Det är viktigt att den positiva trenden i figur 13 fortsätter i en takt som motsvarar det förväntat ökade kapacitetsbehovet framgent. I figur 14 redovisas resultat för årets undersökning uppdelat på kommunstorlek.

Figur 14

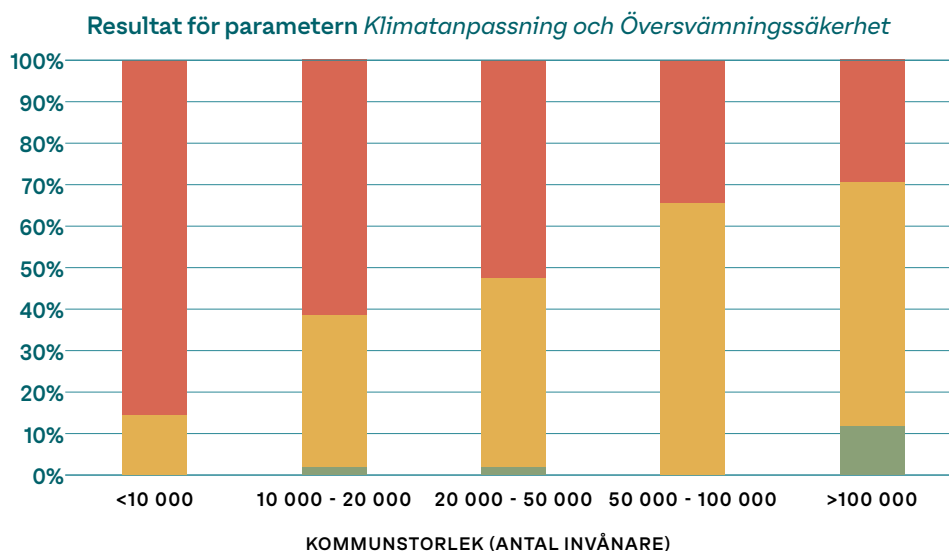
Resultat (2020) för fråga avseende utnyttjandegrad vid vattenverk (T15) indelat på kommunstorlek.

Det kan urskiljas att nästan hälften av de största kommunerna idag har en utnyttjandegrad på över 90 procent, röd bedömning, samtidigt som det även är i dessa kommuner befolkningen framgent förväntas öka mest. Detta tyder på att en fortsatt förbättringstrend gällande kapacitet i vattenverken är ett viktigt fokusområde, särskilt när det gäller storstadsregioner. Behov av nya anslutningar och ökad kapacitet är starka drivkrafter för investeringar i snabbt växande storstadsregioner nu och under kommande år.⁸ Givet pågående och kommande stora investeringar är det viktigt att följa upp hur kapaciteten utvecklas.

⁸ Svenskt Vatten, *Investeringsbehov och framtida kostnader för kommunalt vatten och avlopp – en analys av investeringsbehov 2020-2040*, Rapport oktober 2020

3.3.2 Klimatanpassning

En annan drivkraft som bedömts leda till stora investeringsbehov framåt är klimatanpassning.⁹ Hållbarhetsindexparameter *Klimatanpassning och Översvämningssäkerhet* belyser översiktligt kommunernas status och arbete för att säkra framtiden vad det gäller detta. Det är generellt sett få deltagare i Hållbarhetsindex som bedöms vara gröna för denna parameter. Sett till resultatet för samtliga deltagande kommuner får över hälften röd bedömning. Det ses stora skillnader mellan små och stora kommuner, se figur 15.

Figur 15
Resultat (2020)
för parametern
*Klimatanpassning och
Översvämningssäkerhet*
indelat på kommunstorlek.

De stora skillnaderna i resultat kan till del förklaras med att klimatanpassningsfrågan av naturliga skäl har prioriterats högre i storstäder och tätorter. Ökad befolkning och exploatering leder till större behov av anpassning av infrastruktur och system där åtgärder för klimatanpassning är inkluderat.

Det är främst avsaknad av sårbarhetsanalys och strategi för översvämningssäkring vid nybyggnation/ombyggnation som ger Hållbarhetsindex röda bedömning. Även om behovet av klimatanpassningsåtgärder, och därmed strategier för detta, är större i storstäder och tätorter är klimatförändringar något som påverkar alla kommuner. På olika sätt och i varierande grad. Det är därför av stor vikt att kommunens sårbarhet utreds och att det finns en tydlig strategi för vilka eventuella åtgärder som bedöms som nödvändiga.

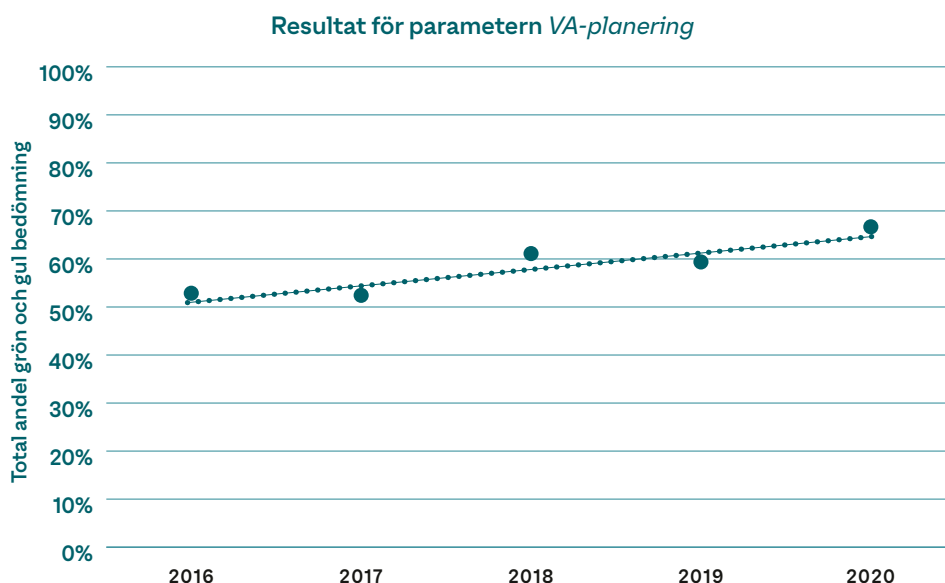
Resultatet visar på ett påfallande stort hopp i röd bedömning mellan kommungrupper på mindre eller större än 50 000 invånare. Det kan därför finnas anledning se över vilket stöd och vägledning mindre kommuner behöver för att få viktiga analyser och strategier på plats.

3.4 Långsiktig planering – en viktig prioritering

Sammanfattningsvis kan konstateras att långsiktig planering i form av framtagande av analyser, strategier och handlingsplaner utgör en viktig grund för att kunna värdera behov och analysera vilka förbättringsåtgärder som är viktiga att prioritera. Resultatet för parametern *VA-planering* värderas utifrån huruvida det finns planer, strategier eller inriktningsdokument att utgå ifrån när det gäller vattenförsörjning, hantering av

⁹ Svenskt Vatten, *Investeringsbehov och framtida kostnader för kommunalt vatten och avlopp – en analys av investeringsbehov 2020-2040*, Rapport oktober 2020

spillvatten och dagvatten. Värdering sker också utifrån om det finns ett förvaltningsövergripande arbetssätt för exempelvis klimatanpassning. Som figur 16 visar syns en förbättring i resultat de senaste fem åren.

Figur 16

Trend (summerad grön och gul bedömning) för parametern VA-planering (2016-2020).

Det är positivt att se att resultatet har förbättrats och det är viktigt att säkerställa att den positiva trenden fortsätter. Resultatet har samtliga år visat på stora skillnader beroende på kommunstorlek. I årets undersökning fick nästan 70 procent av deltagande kommuner/organisationer i kommungrupp 0 - 10 000 invånare röd bedömning. Detta ska jämföras med cirka 20-25 procent i kommuner större än 50 000 invånare.

För att små kommuner ska kunna få de långsiktiga och strategiskt viktiga planerna på plats är förmågan att skapa starka VA-organisationer med tillräckliga resurser och rätt kompetens helt avgörande. I många fall innebär det att kommuner och organisationer behöver utveckla samverkan med andra. Politiken har en särskilt betydelsefull roll i att driva på utvecklingen mot kraftfullare VA-organisationer. Alla tänkbara incitament som kan bidra till detta behöver övervägas.

4. Personal och organisation – en förutsättning

Tillfredsställande kompetensförsörjning och organisatorisk kapacitet är förutsättningar för att en verksamhet ska kunna utvecklas och förbättras. För att utveckla verksamheten och leva upp till lagkrav är det framförallt kompetens inom långsiktig planering, upphandling och investeringar som behövs. I rapporten *VA-branschens kompetens- och kunskapsförsörjning*¹⁰ lyfts även förmåga att kunna rekrytera nya kompetenser inom säkerhet, hållbarhet och digitalisering som viktiga framgångsfaktorer för VA-verksamhetens utveckling över tid.

Generellt sett visar Hållbarhetsindex resultat att många VA-organisationer kämpar med kompetensförsörjning och kapacitet att utföra strategiskt viktiga uppgifter. Det är tydligt att störst utmaningar och sårbarhet finns i små kommuner som bedriver verksamheten i egen regi. Långsiktigt och strategiskt fokus förutsätter att hantering av den dagliga driften inte konkurrerar ut resursmässig kapacitet att hantera långsiktiga behov. Att små kommuner visar på större utmaningar när det gäller att arbeta förebyggande och långsiktigt är inte så förvånande sett till att driftpersonal i kommuner med mindre än 20 000 invånare ansvarar för dubbla ledningslängden per anställd jämfört med de största kommunerna.¹¹

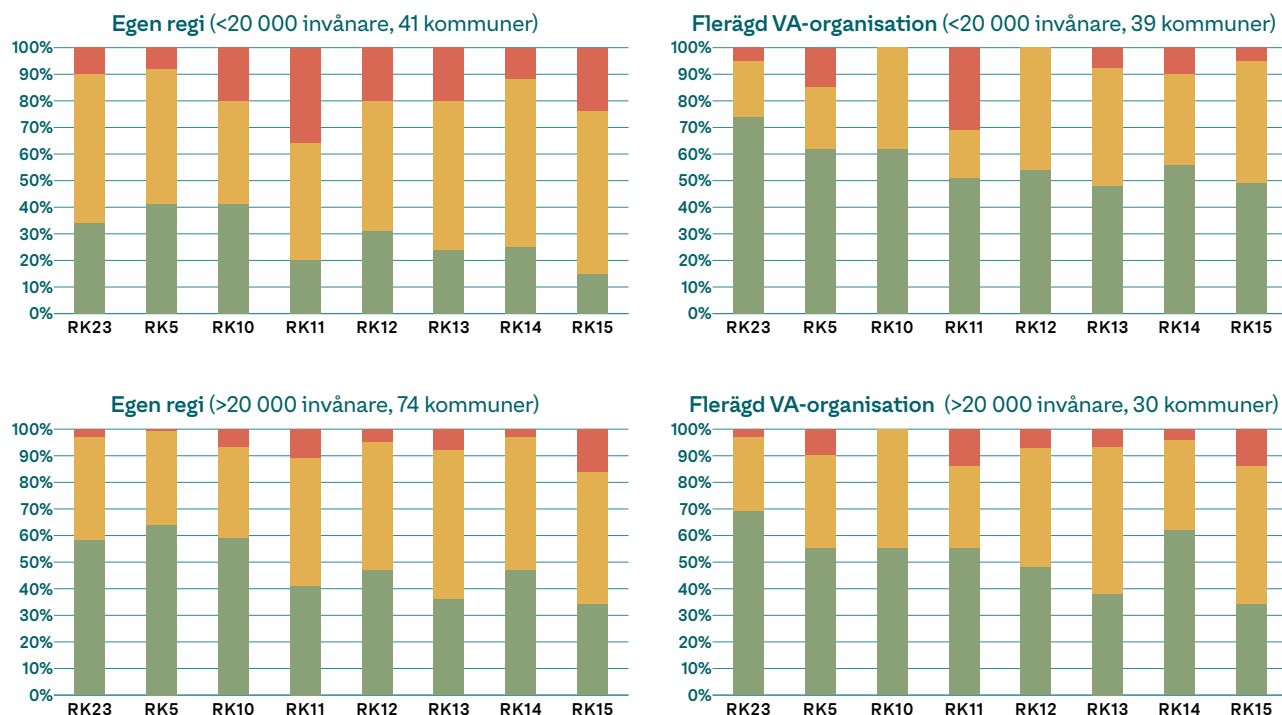
4.1 Planering och beställarfunktioner

Kompetensförsörjningen upplevs vara svårare inom kategorier knutna till långsiktig planering/utredning samt beställarfunktioner för genomförande av projekt jämfört med kompetensförsörjning kopplat till daglig drift och underhåll. För att kunna säkra en långsiktigt hållbar vattenleverans behöver kompetens inom dessa områden stärkas.

Figur 17 visar hur kompetens- och resursförsörjning inom planering- och beställarfunktioner upplevs. Resultatet är fördelat på kommunstorlek större eller mindre än 20 000 invånare samt på om VA-verksamheten bedrivs i egen regi eller i samverkansorganisation. Grön bedömning innebär att både kompetens och resursmässig kapacitet för att utföra uppgifter finns, gul bedömning att kompetens finns men kapacitet saknas och röd bedömning att varken tillräcklig kompetens eller kapacitet finns.

¹⁰ J. Lindgren, *VA-branschens kompetens- och kunskapsförsörjning – Nuläges- och omvärldsanalys 2020*, R1 Management

¹¹ Svenskt Vatten, *Resultatrapport för VASS Drift 2019, R2020-03*, oktober 2020

Både små och stora kommuner i samverkan upplever bättre kompetensförsörjning och kapacitet inom planering- och beställarfunktioner än vad som upplevs inom kommuner där VA-verksamheten bedrivs i egen regi. En särskilt stark positiv effekt av samverkan syns för de mindre kommunerna.

4.1.1 God ägarstyrning – viktigt för långsiktig planering och förbättring

Många planeringsfrågor förutsätter förvaltningsövergripande arbete så som VA-planer, dagvattenstrategi och sårbarhetsutredningar. Kommunernas och de förtroendevalda politikernas kapacitet och möjlighet att sätta ramar och skapa förutsättningar för verksamheten, det vill säga ägarstyrningen, är således en central framgångsfaktor. Figur 18 redovisar resultatet på fråga om nämnd eller styrelse ställer tydliga krav som verksamheten kan leverera. Resultatet är fördelat på kommunstorlek större eller mindre än 20 000 invånare samt på om VA-verksamheten bedrivs i egen regi eller i samverkansorganisation.

Figur 17

Resultat (2020) för frågor kopplat till långsiktig planering, utredning samt beställarfunktioner. Uppdelat på kommunstorlek och VA-organisationer i samverkan respektive egen regi.

RK23 = Ekonomisk planering

RK5 = Långsiktig planering

RK10 = Utredning, VA-teknisk kompetens

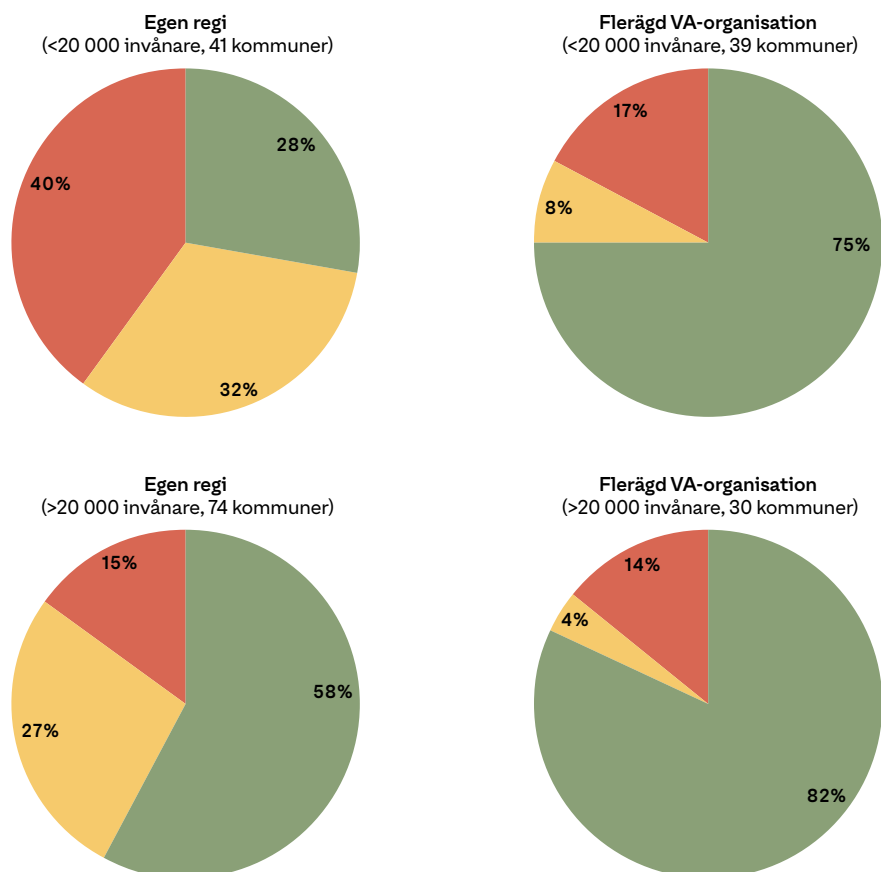
RK11 = Utredning, processteknisk kompetens

RK12 = Upphandling

RK13 = Projektledare

RK14 = Granskning

RK15 = Byggledning

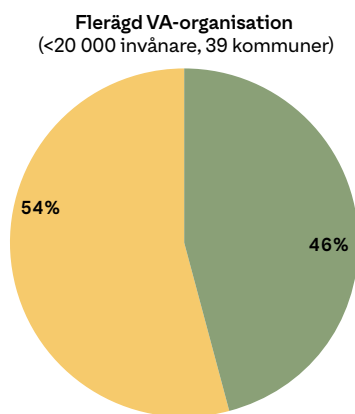
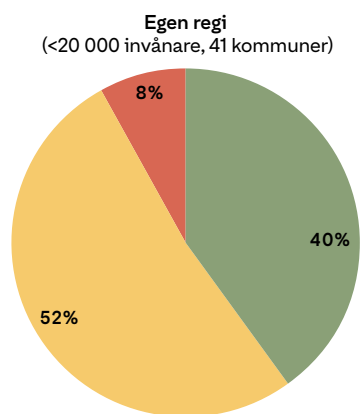
Figur 18

Resultat (2020) för fråga Rk22: Ställer nämnden/styrelsen tydliga krav som kan levereras? Grönt = tydliga krav vi kan leverera, Gult = mer allmänt hållna krav eller tydliga krav vi inte kan leverera i vissa avseenden, Rött = endast generella krav som är svåra att möta.

Likt tidigare år visar resultatet på en stark positiv effekt av samverkan. För att nämnd eller styrelse ska kunna utöva ett starkt ägarskap och kunna fatta beslut om viktiga förbättringar och investeringar är det viktigt att det finns god inblick i och förståelse för de utmaningar verksamheten möter och står inför. Ett fungerande samarbete förutsätter dels engagemang från styrelse/ägare, dels att verksamheten har kapacitet och förmåga att förmedla de utmaningar och behov som finns. Att organisationer i samverkan upplever att kraven är både tydligare och lättare att leva upp till skulle delvis kunna förklaras med att den resursmässiga kapacitet som krävs för att skapa förståelse och samsyn underlättas.

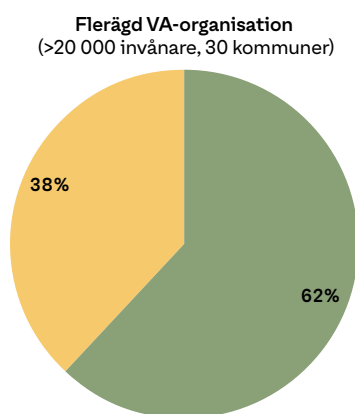
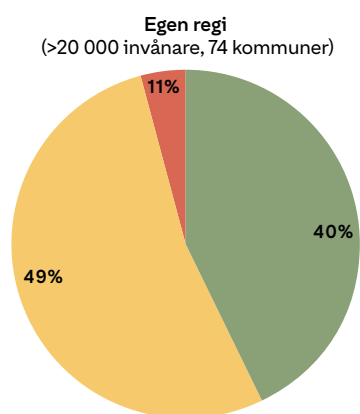
4.2 Organisationernas robusthet

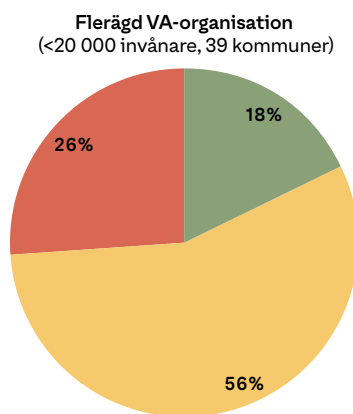
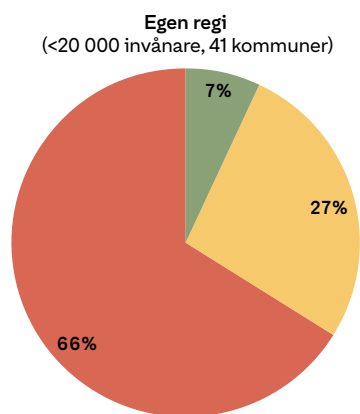
Förutom att säkerställa tillfredställande kompetensförsörjning i organisationens nuläge är det viktigt att säkerställa en långsiktig robusthet. Figur 19 och 20 redovisar upplevd kapacitet att klara framtida pensionsavgångar respektive att kunna rekrytera nyckelkompetenser till organisationen. Resultatet är fördelat på kommunstorlek större eller mindre än 20 000 invånare samt på om VA-verksamheten bedrivs i egen regi eller i samverkansorganisation. Även här syns tydliga positiva effekter av samverkan.

Figur 19

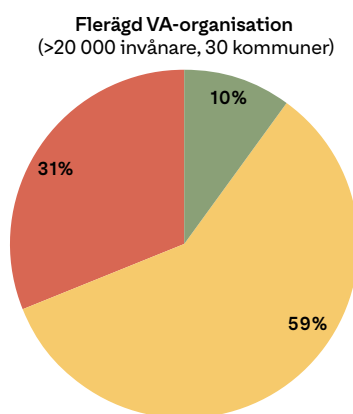
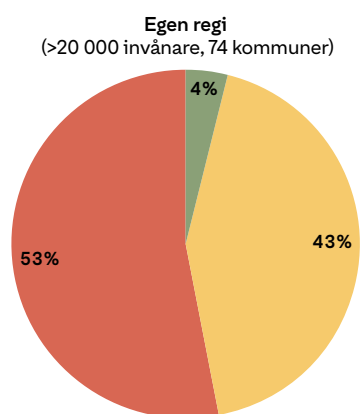
Resultat (2020) för fråga Rk21: *Kommer kapaciteten att påverkas av framtida pensionsavgångar?* Grönt = säkerligen inte, Gult = det finns risk, Rött = sannolikt ja

Figur 20

Resultat (2020) för fråga Rk20: Är rekrytering av personer till nyckelpositioner svårt? Grönt = inte svårt, Gult = lite svårt, Rött = svårt

Sammanfattningsvis visar resultatet för Hållbarhetsindex parameter *Personalresurser och kompetens* att VA-organisationernas förmåga att attrahera och behålla rätt kompetens inom bland annat långsiktig planering/utredning och beställarfunktioner är viktigt. Detta är kritiska faktorer för att organisationerna ska klara av hantering av nödvändiga investeringar samt de strategiska satsningar som behövs för att VA-systemen ska kunna uppgraderas och säkras till en långsiktigt hållbar nivå.

Resultatet visar att samverkan mellan kommuner spelar en viktig roll för organisationernas förmåga att lyckas bygga sig starkare och mer attraktiva. Därmed utgör olika former av samverkan även en viktig del av VA-organisationernas kapacitet att kunna klara av sitt uppdrag på ett hållbart sätt både nu och i framtiden.

Hållbarhetsindex som stöd för verksamhetsutveckling i praktiken

Hållbarhetsindex syfte är att kommuner och VA-organisationer ska kunna använda sitt resultat som löpande stöd under verksamhetsåret. Som inspiration till hur Hållbarhetsindex kan användas som stöd i praktiken presenteras här tre exempel från Svenskt Vattens medlemsorganisationer.

Göteborgsregionen

Göteborgsregionen har sedan 2016 arbetat gemensamt med inrapporteringen av Hållbarhetsindex i VASS. Syftet har varit att minska den arbetsinsats som krävs för respektive kommun att besvara undersökningen och att genom gemensam tolkning av frågorna kunna underlätta för jämförelse och samarbete mellan kommunerna.

I år, 2020, har Göteborgsregionen även tagit ett initiativ till gemensam regional analys av resultatet. Syftet med den regionala analysen är dels att utbyta erfarenheter med varandra, dels att identifiera prioriterade frågor att arbeta med på såväl regional som kommunal nivå. Arbetet med gemensam prioritering och förslag på åtgärder upplevs positivt, bland annat med anledning av att arbetet kan kräva mycket tid och resurser att utföra självständigt. Arbetet har även givit möjlighet till att kunna ta del av hur verksamheten fungerar i andra kommuner och för

regionen som helhet samt givit en bättre känsla för hur Hållbarhetsindex kan användas i diskussion med politiker.

Den gemensamma översynen av resultatet för respektive kommun har också varit värdefullt på så sätt att det underlättat vetskapen om vilken grannkommun som potentiellt kan hjälpa till i en viss fråga. Exempelvis skulle kommuner som inte genomfört Mikrobiologisk BarriärAnalys (MBA) kunna ta hjälp av en kommun som redan gjort detta. På så sätt kan tröskeln för genomförandet av viktiga åtgärder minskas.

Den analys som genomförts planeras nu att tas vidare genom att inleda regional samverkan kring lämpliga områden. Förhoppningen är att samarbetet ska kunna leda till en positiv effekt för kommunernas resultat i Hållbarhetsindex under kommande år.

Nordvästra Skånes Vatten och Avlopp AB (NSVA)

NSVA är ett flerägt VA-bolag som ansvarar för vatten- och avloppstjänsterna i sju kommuner. Sedan 2014 har NSVA använt Hållbarhetsindex som ett viktigt strategiskt verktyg för att kunna visa på hur bolaget rör sig mot sin uppsatta vision.

NSVA har definierat ett antal strategiska mål gällande VA-systemets och verksamhetens långsiktiga hållbarhet, där Hållbarhetsindex resultat används som indikator. Målbilden är att samtliga parametrar i Hållbarhetsindex ska bedömas som antingen gröna eller gula. Utifrån indexets kriterier för grön/gul bedömning identifieras i sin tur nödvändiga prioriteringar och investeringar för att målbilden ska kunna uppnås. På detta sätt utgör Hållbarhetsindex en av grundpelarna i NSVA:s affärsplan. Affärsplanen

arbetas årligen fram för kommande tre år och inkluderar både nuläge, framtida behov och förslag till taxeförändring.

Hållbarhetsindex används även som ett viktigt kommunikativt redskap för att på ett enkelt och tydligt sätt visa på VA-systemets och verksamhetens utmaningar. Resultatet redovisas i ett flertal forum, bland annat i samband med att affärsplanen presenteras för respektive ägarkommun.

För att Hållbarhetsindex ska kunna integreras i verksamhetsstyrningen behöver såväl styrelse som ledningsgrupp och medarbetare ta del av och förstå resultatets innebörd. NSVA lyfter därav vikten att resultatet tillgängliggörs för hela den interna organisationen.

Arvika kommun

Arvika kommun har varit med i Hållbarhetsindex varje år sedan starten 2014. Mellan 2016 till 2020 har Arvika minskat andelen röd bedömning med cirka 20 procentenheter och andelen grön bedömning har ökat med drygt 10 procentenheter. Arvika bedömer att en av framgångsfaktorerna till den förbättring i resultat som skett är att det aktivt har tagits beslut om att få den långsiktiga och strategiska planeringen på plats. Det har inte varit helt lätt tid- och resursmässigt, men med organisationens gemensamma syn på vikten av arbetet har det ändå prioriterats. Det upplevs nu ha varit väl investerad tid då det givit goda förutsättningar att kunna arbeta på ett mer strukturerat och effektivt sätt. En annan viktig bidragande del till att verksamheten har kunnat utvecklas på ett bra sätt är att förståelse och engagemang från styrelse och inom politiken har varit bra.

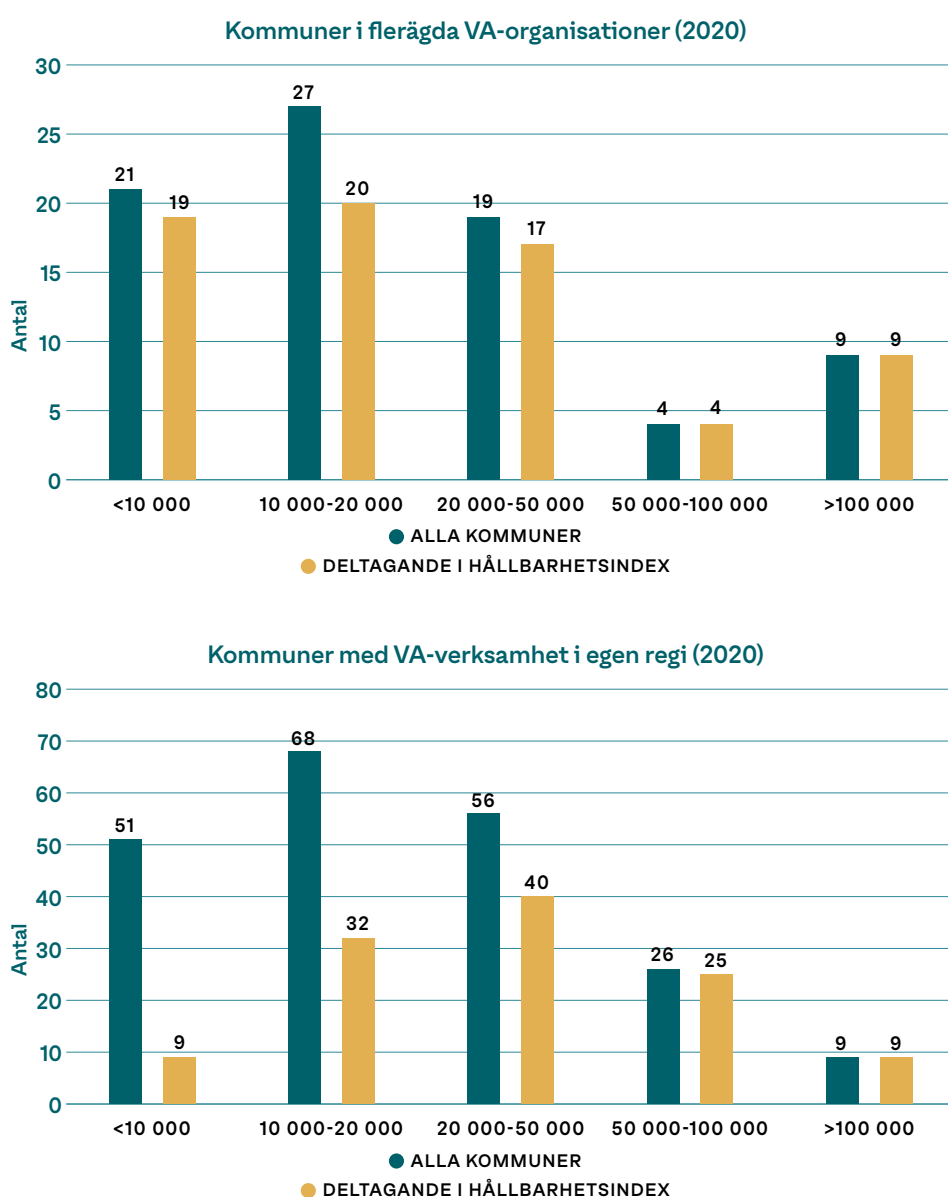
Att delta i Hållbarhetsindex och de andra årliga VASS-undersökningarna upplevs ha fungerat som ett bra stöd i att kunna identifiera strategiskt viktiga förbättringsåtgärder. Det har även kunnat användas som ett kvitto på att genomförda åtgärder har medfört önskat resultat.

Arvika och Eda kommun samverkar sedan 2019 i det gemensamma resursbolaget Teknik i Väst AB. Med hjälp av gemensamma resurser och erfarenheter från Arvika har nu förutsättningarna för att även Eda kommun, tillhörande kommungrupp under 10 000 invånare, ska kunna få strategiskt viktiga och långsiktiga planer på plats förbättrats avsevärt.

Bilaga 1 - Bortfall och felkällor vid tolkning av det nationella resultatet

Antal deltagande kommuner i Hållbarhetsindex har ökat mellan 2014-2020. Det gäller både för kommuner som driver VA i egen regi och för kommuner som ingår i flerägda VA-organisationer. Det procentuella deltagandet är dock högre för flerägda VA-organisationer och kommuner med fler än 50 000 invånare jämfört med små kommuner som bedriver VA-verksamheten i egen regi. Denna skillnad har setts under samtliga år Hållbarhetsindex genomförts.

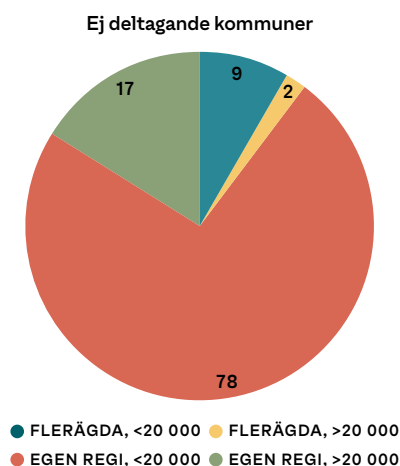
Även om det procentuella deltagandet i olika kommungrupper skiljer sig åt finns det tillräckligt många kommuner i respektive kommungrupp för att ge ett bra underlag för analys. Skillnaderna i bortfall bör dock analyseras för att förstå utfallet på nationell nivå. Som framgår av figur 1 är bortfallet ojämnt fördelat utifrån storlek och organisationsform.

Figur 1

Antal kommuner fördelade på kommunstorlek för flerägda VA organisationer respektive kommuner som bedriver VA i egen regi.

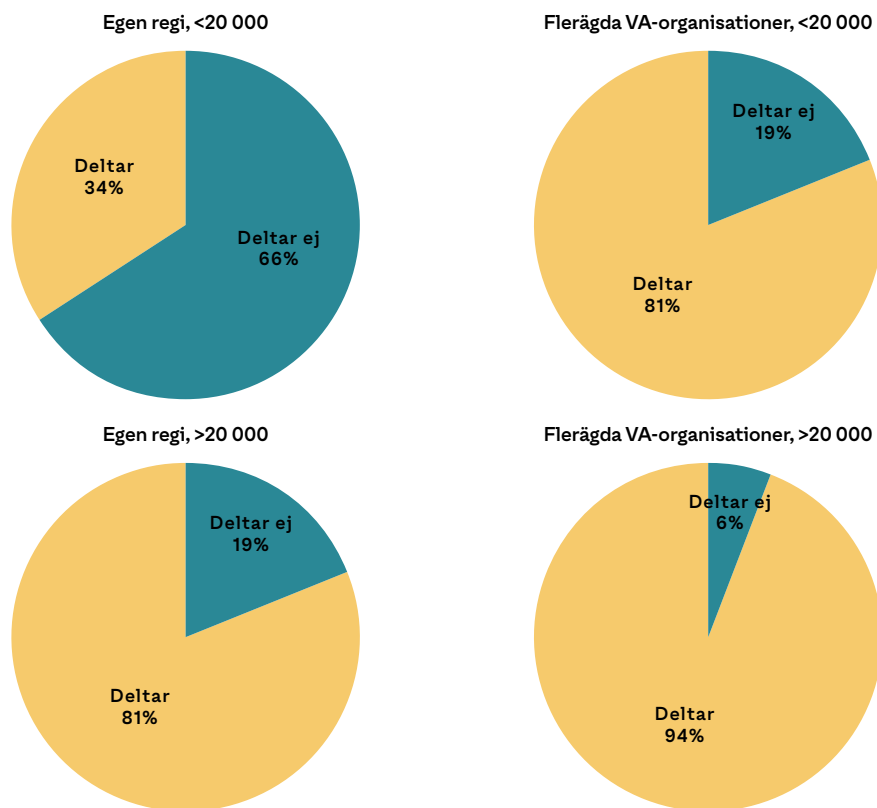
I årets undersökning var det totalt 106 kommuner som inte deltog. I figur 2 redovisas fördelningen av de kommuner som inte medverkade.

Figur 2

Fördelningen av kommuner som inte medverkade i hållbarhetsindex 2020.

I figur 3 redovisas bortfallet uppdelat på kommunstorlek större eller mindre än 20 000 invånare samt på om VA-verksamheten bedrivs i egen regi eller i en flerägd samverkansorganisation.

Figur 3

Andel deltagande/ icke deltagande kommuner uppdelat på kommunstorlek och VA-organisationer i samverkan respektive egen regi.

Som framgår av figur 2 och 3 är bortfallet störst i mindre kommuner (<20 000) som bedriver VA i egen regi. Eftersom Hållbarhetsindex resultat visar på att denna kategori har svårare att uppnå indexets kriterier för ett flertal frågor, framförallt kopplat till planering och beställarfunktioner, kan det vara rimligt att anta att ett rättvisande resultat i en undersökning där samtliga kommuner deltog skulle ge ett mer rött utfall än vad årets undersökning visar. Detta gäller även tidigare års undersökningar. Den stora skillnaden i bortfall mellan olika kommunkategorier kan även ha en påverkan vid jämförelse av resultat mellan olika kommungrupper.

Svenskt Vatten

Svenskt Vatten AB

POSTADRESS BOX 14057, 167 14 Bromma

BESÖKSADRESS Gustavslundsvägen 12, 167 51 Bromma

TELEFON 08-506 002 00

E-MAIL svensktvatten@svensktvatten.se

www.svensktvatten.se